

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Verdel

Kako pospeševanje telekomunikacij vpliva na naša čustva in pričakovanja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Verdel

Mentorica:izr. prof. dr. Karmen Šterk

Somentorica: asist. dr. Eva Vrtačič

Kako pospeševanje telekomunikacij vpliva na naša čustva in pričakovanja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

Posebna zahvala gre somentorici asis. dr. Evi Vrtačič za pomoč in strokovno usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge.

Kako pospeševanje telekomunikacij vpliva na naša čustva in pričakovanja

Diplomsko delo govori o vplivu informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT), natančneje o vplivu pametnih telefonov na posameznikov čustveni aparat. Cilj tega dela je bil raziskati vzroke oziroma potencialne dejavnike za pojav tesnobnih občutkov, ki večkrat nastopijo v času posameznikove nedosegljivosti oziroma neodzivnosti na telefon. Raziskovani problem je postavljen v sodobno zahodno družbo, v kateri prevladuje narcisistična osebnost današnjega časa. Posameznik v njej stremi k načelu maksimiranja ugodja. Pametni telefon je namreč tisti, ki mu najbolj omogoča zadovoljevanje njegove narcisistične potrebe "stalne dosegljivosti".

Tesnoba, ki ob tem nastopi, je neopredeljena, nevezana in njemu nerazumljena, saj prihaja iz njegovega nezavednega. Tukaj igra pomembno vlogo Freudovo razumevanje pojma tesnobe, ki se kaže v obliki obsesivno-kompulzivne motnje – nagona oziroma neželenih misli, ki jih posameznik aktivira v primeru nedosegljivosti/neodzivnosti določene osebe na telefon. Delo tako zaključim z ugotovitvijo, da igra pametni telefon zelo pomembno vlogo v posameznikovem vsakdanjem življenju in da ta močno vpliva na njegov čustveni aparat in družbeno delovanje v sodobnem zahodnem svetu.

Ključne besede: informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT), pametni telefoni, kultura narcisizma, oblikovanje identitete, tesnoba in strah.

How the rise of telecommunication affects our emotions and expectations

This diploma focuses on the impact of information and communications technology (ICT), specifically the impact of smartphones on individual emotional apparatus. The aim of this work was to investigate the causes and potential factors for the emergence of feelings of anxiety, which often occur during an individual's inaccessibility or unresponsiveness to the phone. The research problem is situated in the modern Western society, which is dominated by a narcissistic personality. In this context, an individual seeks to maximize his comfort. Smartphones are the medium that best enables him to satisfy his narcissistic need of »permanent availability«.

The anxiety that occurs at this point is undefined, unrelated to objects and incomprehensible to himself as it comes from his subconsciousness. Freud's understanding of the concept of anxiety plays an important role here. The described behaviour, according to Freud, reflects in the form of the obsessive-compulsive disorder – the instinct or unwanted thoughts that an individual activates in the event of a person's unreachability/non-responsiveness to the phone. Based on the theory, this work concludes that smartphones play a significant role in the individual's everyday life by strongly influencing his emotional apparatus and social functioning in today's modern Western society.

Key words: Information and communications technology (ICT), smartphones, culture of narcissism, formation of identity, anxiety and fear.

KAZALO

1	UVOD	6
1.1	Metodologija, raziskovalno vprašanje, cilji	7
2	INFORMACIJSKO-TELEKOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA IN PAMETNI TELEFONI	9
2.1	IKT in mobilna telefonija	9
2.2	Različni vplivi pametnih telefonov na posameznika	11
2.2.1	Vpliv na informiranost.....	11
2.2.2	Vpliv na vzpostavitev družbenih odnosov/razmerij.....	12
2.2.3	Vpliv na delovni in prosti čas.....	13
2.2.4	Vpliv na čustveni aparat posameznika.....	13
3	OBLIKOVANJE NARCISISTIČNE OSEBNOSTI IN POJAV TESNOBE	17
3.1	Narcisistična osebnost današnjega časa.....	17
3.2	Oblikovanje identitete in psihološki pristopi.....	20
3.3	Novo pojmovanje identitete	22
3.4	Razmerje med tesnobo/anksioznostjo in strahom	25
3.5	Freudovo razumevanje tesnobe.....	28
4	SKLEP	31
5	LITERATURA.....	33

1 UVOD

Pojav informacijsko-komunikacijskih tehnologij je v posameznikovo življenje vnesel ogromno sprememb, ki so zaznamovale in v celoti preoblikovale nekatere vidike njegovega družbenega življenja. S pojavom mobilnih telefonov se je tako spremenil celoten koncept vzpostavljanja odnosov kot tudi ohranjanja stikov med posamezniki, kar je posledično preoblikovalo način same komunikacije pri človeku. Njihova glavna funkcija je bila na samem začetku skoncentrirana zgolj na telefonijo – torej na klicanje in pošiljanje/prejemanje sporočil. Z vse naprednejšo tehnologijo in nenehnim izboljšanjem le-te pa je prišlo tudi do vidnega napredka na področju mobilnih telefonov in z njimi povezano prej omenjeno primarno funkcijo. Mobilni telefon je tako postal opremljen s sodobnim operacijskim sistemom, s katerim je pridobil občutno več funkcij, na primer možnost spletnega brskanja, video kamere, igranja igrice, uporabe GPS navigacije, surfanja po družabnih omrežjih (Facebooku, Instagramu ...), pogovarjanja preko MSN-ja, uporabe številnih aplikacij (plačljivih/neplačljivih) itd. Postal je tako rekoč mini osebni računalnik, ki ga je možno nositi s seboj na vsakem koraku, kjerkoli in kadarkoli. V sodobni zahodni družbi se mu je tako nadelo ime **pametni telefon** (»smartphone«). Posameznik je nanj postal čustveno navezan in od njega popolnoma odvisen. V sodobnem potrošniškem svetu mu namreč služi kot sredstvo, s katerim lahko zadovolji svoje vsakodnevne narcisistične potrebe in na ta način deluje po pravilih igre, ki mu jo narekuje prevladujoča kultura, v kateri živi. Ena izmed takšnih potreb je namreč »nenehna prisotnost oz. dosegljivost« posameznika (»to be in contact«). Potrebuje namreč nekaj, kar ga ves čas ohranja prisotnega v družbi. Potrebuje svoje občinstvo za potrjevanje samega sebe. To mu nudi ravno pametni telefon, ki je v današnji družbi postal tako rekoč nepogrešljiv pripomoček v posameznikovem življenju. Deluje kot nekakšen čustveni aparat, s katerim lahko izražamo svoja občutja, tako pozitivna kot tudi negativna.

V svojem diplomskem delu sem se tako osredotočila na preučevanje **pametnega telefona** in njegovega vpliva na posameznika ter njegova čustva v **sodobni zahodni družbi**. Fokusirala sem se na posameznikova negativna čustva, ki jih sam tudi večkrat občuti v primeru nedosegljivosti zelene osebe (preko telefona). V tistem trenutku nas večkrat oblijejo tesnobni občutki negotovosti, vznurjenosti, strahu in nelagodja, ki si jih v dani situaciji tudi ne znamo razložiti. Odgovor na to sem tako poskušala poiskati v svoji diplomski nalogi. Zanimalo me je samo ozadje tega pojava, zakaj nastopijo pri posamezniku takšni občutki ter kaj je tisto, ki ga pripelje do takšnih negativnih čustev?

Zanimanje za to temo – *Zakaj ravno pametni telefoni?* – sem dobila v sodobnem družbenem okolju, v katerem delujemo vsak dan in kjer so pametni telefoni tudi dobili vodilno funkcijo v posameznikovem vsakdanjem življenju. Postali so stalni spremljevalci na našem vsakodnevnem koraku; naprave, ki so dodobra preoblikovale marsikatero vidiko posameznikovega socialnega življenja, in pripomoček, s katerim lahko danes poleg telefoniranja in pošiljanja sporočil počnemo tudi ogromno drugih stvari. Vse te spremembe so nas tako še bolj povezale z njim in napravile naše življenje tako rekoč nepredstavljivo brez njega.

1.1 Metodologija, raziskovalno vprašanje, cilji

Cilj naloge je raziskati vzroke za pojav tesnobnih občutkov, ki se večkrat pojavijo v času posameznikove nedosegljivosti po telefonu; od kje izvirajo oziroma kateri so tisti dejavniki, ki na to vplivajo.

Raziskovalno vprašanje, ki sem si ga zastavila v svoji diplomski nalogi, je razvidno že v samem naslovu, in sicer: »Kako pospeševanje telekomunikacij vpliva na naša čustva in pričakovanja?« Natančneje, kako lahko pametni telefoni vplivajo na naša čustva, pričakovanja in samo delovanje v sodobni potrošniški družbi?

Naloga je sestavljena iz dveh teoretičnih delov: prvi se naslanja na informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) in različne vplive pametnih telefonov na posameznikovo družbeno življenje; drugi pa na vzroke in posledice za pojav našega delovanja ob uporabi pametnih telefonov – torej oblikovanje posameznikove identitete, ki vpliva na njegovo nezavedno delovanje v svetu ter tesnoba in strah, ki izvirata iz morebitne nedosegljivosti drugih po telefonu.

Odgovore na ta vprašanja sem iskala predvsem v empiričnem gradivu. Osnovni pristop mojega raziskovanja je tako temeljil na teoretski analizi tekstov, s pomočjo katerih sem na koncu lahko prišla do zaključnih dognanj in lastnih misli. Ugotovitve drugih avtorjev in svoja mnenja glede raziskovalne tematike sem tako umestila v sodoben družbeni kontekst, kjer prevladuje potrošniška logika z narcisistično usmerjenim posameznikom. Slednji namreč predstavlja novo osebnost sodobne zahodne družbe.

V današnji družbi imamo tako opravka z narcisističnim "velikim Jazom". Sodobni narcis igre namreč ne jemlje resno, saj so mu zahteve okolja le zunanja "pravila igre". Subjekt je tako vpet v mrežo socio-simbolnih razmerij, kjer v subjektivni ekonomiji deluje vedno bolj po principu

“Mati-od-katere-je-odvisna-zadovoljitev-naših-potreb”. Po Lacanu naj bi bil to “socialni veliki Drugi” (Žižek 1985).

Zahteva drugega privzame obliko nadjazovskega ukaza uživanja (v obliki “socialnega uspeha” ipd.) pod zaščitniško skrbjo materinskega “velikega Drugega”, podaljška narcisitičnega “velikega Jaza”. Stanje odvisnosti, ki je značilno za pred-ojdipsko konstelacijo, v kateri je zadovoljitev potreb odvisna od “kaprice Drugega”, se reproducira v razmerjih subjekta do “socio-simbolnega Drugega”, ki čedalje bolj nastopa Drugi-zunaj-zakona, Drugi tega čemur bi lahko rekli “dobrohotni despotizem” (Žižek 1985, 121).

Psihološki izraz te odvisnosti je narcisizem. Delovanje subjekta je namreč proizvod spleta družbenih in psihičnih okoliščin. Sam subjekt tako tudi ni več kriv za svoja dejanja, ne odgovoren zanje, saj so “produkt družbe”. Družba, v kateri narcis živi, mu poskuša takšne pogoje tudi čim bolj približati, torej jih ustvariti kar se da konformne – takšne, ki vodijo do celostne zadovoljitve sodobnega narcisa (Žižek 1985).

Lasch tako pravi, da je psihološki tip oziroma bolje rečeno libidinalna ekonomija, ki sodobni zahodni birokratski družbi tudi najbolj ustreza, nič drugega kot pa “patološki Narcis” (Žižek 1985).

»To pomeni, da “patološki narcis” tu ni ime za kake posebej “zaznamovane” redke posameznike med pretežno večino normalnih individuov sodobnih družb, ampak je ime, ki označuje družbeno – nujno strukturo ali pa vsaj strukturno potezo subjektivnosti individuov današnjih družb« (Urbančič 1985, 99).

Patološki narcisizem je tukaj razumljen kot nekaj, kar se tako ali drugače nujno in neposredno tiče vseh nas. Predstavlja namreč formo naše subjektivnosti (Urbančič 1985).

2 INFORMACIJSKO-TELEKOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA IN PAMETNI TELEFONI

2.1 IKT in mobilna telefonija

Pod izrazom IKT (informacijsko-komunikacijska tehnologija) mislimo na prenos in uporabo vseh vrst informacij. IKT predstavlja temelj gospodarstva in je pobudnik družbenih sprememb 21. stoletja. Vpliva na vse vidike življenja, katerega poznamo danes, brez te tehnologije bi življenje bilo skoraj nepredstavljivo. Oddaljenost ni več ovira do dostopa informacij – npr. delo in učenje na daljavo, e-bančništvo, e-uprave (Čebelić in Ilija Rendulić 2012, 1).

S pojavom informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT), ki je v zadnjem stoletju preplavila sodobno zahodno družbo, se je vedno bolj začelo spreminjati tudi posameznikovo družbeno življenje. Prevladujoča kultura, v kateri posameznik živi, se je pričela prilagajati novim navadam, praksam, običajem, načinom komuniciranja z drugimi ljudmi, skratka vsemu, kar je s seboj prinašal vse hitrejši tempo življenja. Vse te spremembe je posameznik skozi čas tudi ponotranjil in jih sprejel kot nekaj samoumevnega.

Pretok informacij je v večjem pomenu odvisen od komunikacije med družabnimi omrežji na eni strani in posamezniki kot družbenimi akterji na drugi. Vse to pa je odvisno od našega razumevanja družbene realnosti in razlaganja kulturnih kodov, ki so ključnega pomena v njej. S tem ko sprejemamo in ponotranjimo določene vrednote, norme, sisteme delovanja, ki nam dajejo določen pomen v naši družbi, s tem tudi socialna omrežja začnejo vse to tudi učinkovito obdelovati, in sicer po načelu dominacije in distribucije, ki je značilno za sodobni potrošniški svet. Na podlagi tega je redefiniranje kulturnih kodov, spreminjanje pravil igre ter predlaganje alternativnih pomenov orodje, s katerim lahko v omreženi družbi dosežemo družbeno dominacijo. Tako postane pomen identitet ključen, saj sledi logiki informacijsko-komunikacijskih tehnologij v sodobni potrošniški družbi, s tem ko se nenehno obnavlja in se ji prilagaja (Castells 2013).

Po mnenju Manuela Castellsa lahko teorijo informacijske družbe razumemo kot socialno teorijo informacijske dobe. V svojem delu z naslovom *Informacijska doba: ekonomija, družba in kultura* ravno to tudi natančno analizira. Z informacijsko dobo namreč označuje tekoče makro spremembe, ki so posledica interakcij med naslednjimi procesi: globalizacijo, informatizacijo,

omreževanjem, izgradnjo identitete, patriarhalnostjo, krizo družine, nacionalno državo itd. Proces omreževanja je tako v sodobni družbi postal eden pomembnejših, saj deluje kot dinamična »samoproizvodnja«, v kateri se organizirajo človekove aktivnosti. Zaradi tega se današnja prevladujoča socialna struktura imenuje tudi omrežna družba. Temelji namreč na t. i. informacionalizmu, ki ga je sprožila revolucija informacijske tehnologije. V današnji družbi je tako postalo vse odvisno od tehnoloških možnosti posameznikov in družbe, torej uveljavljanja moči ter ustvarjanja kulturnih kod in blaginje (Šercar 2000).

Sodobna napredna tehnologija nam v sedanji družbi omogoča vse hitrejši in lažji način komuniciranja ter pridobivanja podatkov, brez kakršnihkoli prostorskih ali časovnih omejitev, ki so v preteklosti predstavljale glavno oviro za hitrejšo komunikacijo. IKT so tako prisotne v vseh sferah posameznikovega življenja in zajemajo velik spekter na področju računalništva in telekomunikacij, kamor spadajo tudi pametni telefoni. Ti nam ponujajo možnost neposredne komunikacije oziroma interakcije z drugimi (»tu in zdaj«), ki nas lahko pripelje do takojšnje zadovoljitve. S pametnim telefonom imamo možnost poklicati želeno osebo v trenutku, ko si to zaželimo, vendar je pot do tega, da osebo tudi dokličemo na telefon, marsikdaj ovirana. Na to lahko vpliva več različnih dejavnikov: nedosegljivost po telefonu, slabo omrežje, zasedena linija itd.

Uporabniki pametnih telefonov imajo prav tako možnost hitrega prehajanja med različnimi vlogami v različnih situacijah, kar pa jim omogoča, da med njimi tudi kombinirajo in ločujejo. V vsakem družbenem sistemu pametni telefon omogoča prevzemanje mejnih vlog, in sicer namenoma za pridobivanje informacij zunanjega značaja ali za sodelovanje in prilagajanje pri procesu zunanje interakcije. Mnogi pametne telefone prav tako uporabljajo za zapolnitev dolgočasje, saj lahko hitro vzpostavijo interakcijo z drugo osebo. Z omogočanjem neposrednih in hitrih nasvetov od drugih v času naše nezanesljivosti nam slednji tudi občutno zmanjšajo zanašanje na samega sebe in naše notranje razsodbe. Splošno gledano nam pametni telefoni tako rekoč omogočajo, da lahko hkrati zasedamo veliko različnih vlog, ki pa od nas zahtevajo trajno dosegljivost in pripravljenost (Geser 2004).

Na tej točki je potrebno dodati dejstvo, da se raba pametnih telefonov v vsakem družbenem sistemu razlikuje. Odvisna je od več različnih socialnih dejavnikov kot tudi same kapacitete pokritosti omrežja na določenem območju, kar posledično vpliva na posameznikovo delovanje v vsakdanu. Raba telefonov je tako na območjih slabše omrežnosti (npr. v državah sub-saharske

Afrike) namreč dokaj omejena in okrnjena. Po mnenju Lise Servon tiči glavni razlog za to v samem konceptu omrežne dostopnosti v smislu posedovanja oziroma dostopanja do uporabe IKT, natančneje telefonov/računalnikov ter interneta. Na območjih sub-saharske Afrike posamezniku predstavljajo edini stik z internetom (možnost širšega informiranja), kar pomembno določi njihovo vsakdanjo rabo. Posedovanje in možnost dostopa do interneta še ne pomeni nujno njegove vsestranske uporabe. Obstaja možnost, da ga nekateri posamezniki kljub njegovem dostopanju sploh ne znajo uporabljati, saj se te veščine niso uspeli naučiti. Prav zaradi tega je tukaj potrebno upoštevati tudi druge dejavnike, kot so posameznikova izobraženost na področju moderne tehnologije, njegovo razumevanje informacijske vsebine, jezik itd. S pomočjo le-teh lahko lažje razumemo razlike v sami rabi IKT na različnih družbenih področjih. Raba IKT je tako odvisna od vsake kulture posebej, in sicer vzajemno s primarno vlogo, ki jo predstavlja v določeni kulturi posameznika (Moyo v Creeber in Royston 2009, 122–130).

2.2 Različni vplivi pametnih telefonov na posameznika

Pametni telefon je v sodobni zahodni družbi dobil pomembno vlogo pri oblikovanju posameznikovega vsakdanjega življenja. S seboj je namreč prinesel ogromno sprememb, ki so zaznamovale posameznikovo družbeno delovanje in sam pogled na svet.

V tem poglavju bom podrobneje opisala različne vplive pametnih telefonov na posameznikov vsakdan; torej kako in na kakšen način v njegovem socialnem življenju vpliva pametni telefon. Sprva se bom osredotočila na različne socialne dejavnike, in sicer vpliv na informiranost, vzpostavljanje prijateljskih/partnerskih vezi, delo in prosti čas. Nadalje pa se bom posvetila vplivu oziroma poglavju, ki je ključnega pomena v tej diplomski nalogi. V delu predstavlja glavni raziskovalni fokus – vpliv na čustveni aparat posameznika ali bolje rečeno narcisa.

2.2.1 Vpliv na informiranost

Pametni telefon je v sodobni zahodni družbi postal tako rekoč glavna informacijsko-komunikacijska naprava. Z možnostjo vse hitrejšega in učinkovitejšega dostopa do interneta je postal kot mini računalnik, ki ga lahko nosimo s seboj povsod, kamorkoli gremo. Spremenil je način posameznikovega informiranja in izobraževanja. Možnost internetnega dostopa preko telefona nam danes omogoča, da v danem trenutku, ko nas nekaj zanima, pridemo do želene informacije oziroma takojšnjega odgovora. Med mladimi se je tako prijela fraza “just Google it” oziroma “just look it up”. Slednja nam pove, da lahko v primeru kakršnekoli nejasnosti ali

nevednosti s pomočjo interneta hitro pridemo do želenega odgovora oziroma takojšnje zadovoljive naše potrebe (Miller 2015).

Z nastopom pametnega telefona je tako prišlo do spremenjenega načina pridobivanja informacij pri posamezniku. Možnost dostopanja do interneta na telefonu mu namreč omogoča "biti informiran ves čas"; spremlja lahko dogajanje na njegovih družabnih omrežjih, preleti dnevne novice, pregleda vremensko napoved itd. Prav to pa mu omogoča vedno večjo in hitrejšo fleksibilnost pri organiziranju njegovega vsakdana kot tudi spreminjanju planov v njem.

2.2.2 Vpliv na vzpostavitev družbenih odnosov/razmerij

Pametni telefoni so prav tako spremenili sam koncept vzpostavljanja družbenih (družinskih in partnerskih) odnosov med posamezniki. Najstniki jih tako primarno uporabljajo za organiziranje njihovega vsakdana in vzdrževanje prijateljskih vezi. Večina jih uporablja tudi za komuniciranje z družinskimi člani, s katerimi se lahko dogovorijo o pristočasnih dejavnostih, o tem, kdaj morajo biti doma, kje in s kom se nahajajo ipd. Pomembno vlogo, kot lahko vidimo, igra skrb za družino, zaradi katere se tudi vzpostavi komunikacija. Iz tega vidika je telefon zelo praktičen pripomoček, saj nam omogoča takojšen stik s članom družine. Pomembno spremembo je vnesel tudi na področju vzpostavljanja partnerskih oziroma ljubezenskih vezi. Večina najstnikov kot tudi mladih odraslih je mnenja, da lahko s telefoni večkrat lažje vzpostavimo "prvi stik" z drugo osebo in tako enostavneje izrazimo naša čustva (s čustvenimi simboli, emotikoni, npr. smajli s poljubčkom v tekstovnem sporočilu). Najstniki tako preko SMS sporočil spoznavajo drugo osebo in na ta način lažje prebijejo led v komunikaciji. Tekstovno sporočanje nam namreč omogoča, da izrazimo svoja čustva, ki jih sicer ne bi upali ali bi nas bilo sram (npr. izpoved punc, da mu je všeč – "rad te imam", "ljubim te") (Oksman in Rautiainen v Lorente 2002, 25–32).

Prenosni telefoni so s seboj prinesli tudi paradoksalni pojav, in sicer na eni strani starševski nadzor nad svojimi otroci, na drugi pa najstnikovo svobodo in možnost oddaljitev od tega nadzora. V vsakdanjem življenju staršev in otrok tako predstavljajo nekakšno "varno mejo". Staršem omogočajo, da ohranijo stik s svojimi otroki na daljavo, kar naj bi v očeh staršev predstavljalo večjo varnost in kontrolo nad otroci. Najstniki pa naj bi na ta način postali bolj neodvisni in samostojni pri vzpostavljanju komunikacije z vrstniki in kreiranju prijateljskih vezi. Na podlagi tega lahko vidimo, da telefon hkrati služi za vzdrževanje družinskih vezi kot jih hkrati tudi slabi (Lorente 2002).

2.2.3 Vpliv na delovni in prosti čas

Kot primer lahko navedem raziskavo Jukka-Pekka Pura, narejeno na Finskem, ki je pokazala, da kar 93 % Fincev meni, da je glavni razlog uporabe telefona možnost stalne dosegljivosti. Omogoča namreč »biti dosegljiv« kjerkoli in kadarkoli. Posameznik pričakuje, da bo oseba prejela njegovo sporočilo ali klic, ne glede na čas in prostor. Odzivnost na telefon je za večino postala nekaj samoumevnega, a ne vedno pozitivnega, saj lahko na naša čustva in razpoloženja vpliva tudi na negativen način (podrobneje razloženo v naslednjem poglavju). S tega vidika ni nujno, da pametne telefone razumemo kot nekaj kar nas osvobaja, temveč prej kot nekaj kar nas nadzoruje, neke vrste sredstvo nadzorovanja (Puro v Katz in Aakhus 2002, 19–30).

Raziskava je prav tako pokazala, da je s pametnimi telefoni prišlo do vse bolj zrahljanih meja med našim profesionalnim in zasebnim življenjem, torej med službo na eni strani in prostim časom na drugi. Ta meja postaja vedno bolj zamegljena. Službena in osebna sporočila so postala prepletena, nedelje in prazniki pa kot navadni delovni dnevi. Pametni telefoni so na ta način spremenili posameznikov odnos na njegovem delovnem mestu in tako dodobra premešali prej jasno zastavljene ločnice med njegovim službenim in prostim časom. Večina Fincev, sodeč po raziskavi, ostaja službeno dosegljiva po telefonu tudi v njihovem prostem času, saj meni, da je v tistem času vzdušje za pogovor o službenem delu lahko tudi veliko bolj sproščeno in umirjeno. Ker pa je posameznik na ta način večkrat tudi »prikrajšan« lastnega prostega časa, si večina med njimi prizadeva vzpostaviti nekoliko bolj jasno črto med njihovim zasebnim in službenim vsakdanom. Avtor tako pravi, da v primeru najslabšega možnega izida to lahko pripelje do t. i. »digitalne različice Foucaultovega panoptikoma«, kjer ni prostora za možnost izbiranja med delom in posameznikovimi osebnimi potrebami (Katz in Aakhus 2002).

2.2.4 Vpliv na čustveni aparat posameznika

Pametni telefoni so prav tako postali emocionalne tehnologije. Po mnenju Lasena so to objekti, ki posredujejo neko izražanje, doživljanje, razkrivanje in komunikacijo čustev ter občutkov. Uporabniki telefonov se z njimi namreč počutijo nekako povezane, v čustvenem razmerju. Odgovor za to delno tiči v človekovem čustvenem karakterju, delno pa ga lahko razumemo zaradi same telesne bližine pametnega telefona. Je kot podaljšek človekovega telesa, s katerim lahko posameznik upravlja in komunicira v vsakdanjem življenju. Čustvena navezanost na pametne telefone izhaja iz personalizacije mobilnih aparatov in storitev. Pametni telefoni so tako izboljšali »posameznikovo prisotnost« v družbi ter hkrati postali pomembno sredstvo

komuniciranja v njegovi virtualni sedanjosti. Skozi ta pogled lahko rečemo, da le-ti v družbi veljajo za pomemben, skoraj nepogrešljiv pripomoček pri ustvarjanju in ohranjanju odnosov ter družbenih skupin (Lasen 2004).

Na to temo je bila narejena raziskava Jane Vincent, ki je pokazala, da so ljudje v primerjavi z drugimi tehnološkimi napravami čustveno veliko bolj navezani na svoje pametne telefone, ter da lahko uporaba le-teh pri posamezniku vzbudi različna čustva, kot so panika, tesnoba, strah. Slednja posameznik po navadi občuti takrat, ko je nemočen pri zadovoljitvi svoje potrebe ali želje: na primer ko želi doklicati neko osebo in je po večkratnih poskusih ne doseže po telefonu (Vincent 2006).

Raziskava je tako ponudila eno izmed možnih razlag čustvene navezanosti uporabnikov na pametne telefone, ki jo lahko razložimo s preučitvijo z dveh različnih vidikov. Prvič s trditvijo, da je telefon tako rekoč »uporabnikova ikona«, ki izraža njegovo identiteto, saj deluje kot spominska škatlica (moč shranjevanja osebnih stvari, kontaktov družine in prijateljev, osebnih slik in video posnetkov, glasbe, SMS sporočil itd.). Razumemo jo lahko pod sloganom »Jaz, moj telefon, moja identiteta«. In drugič s trditvijo, brez katere prva ne bi mogla obstajati, in sicer da je uporabnikova navezanost na telefon posledica družbenih odnosov med uporabniki, saj mu omogoča nenehno ustvarjanje in ohranjanje stikov ter odnosov v družbi; torej družbene interakcije med ljudmi (Vincent 2006).

Takšno razumevanje, kot lahko vidimo, temelji na človekovi čustveni ravni. Ljudje smo bitja s čustvi, ki jih lahko nenehno spreminjamo, odvisno od več dejavnikov, ki na nas vplivajo ko vstopimo v interakcijo z drugimi. Pametni telefoni lahko odražajo naš jaz – kdo smo mi – v kateremkoli trenutku, ki nastopi. Interakcija z našimi telefoni je na ta način postala čustvena, velika večina nas pa popolnoma odvisna od njihove uporabe. Z vsakodnevno uporabo telefonov je ta odnos tako tudi dobil vse pomembnejšo vlogo v posameznikovem družbenem življenju (Vincent 2006). Posameznik namreč vidi telefon kot nepogrešljiv pripomoček, kot del samega sebe, saj se nanj lahko »venomer« zanese. Postal je tako rekoč intimno povezan z njegovo identiteto (Hulme, Peters v Podobnik 2006, 13).

Podobnega mnenja glede posameznikove čustvene navezanosti na telefon je bil tudi francoski sociolog Jaureguiberry, ki je izpostavil zapleten odnos med pametnim telefonom in posameznikovim strahom. Možnost vedno večje fleksibilnosti, ki nam jo pri komuniciranju nudijo pametni telefoni, lahko ob tesnih časovnih omejitvah pri posamezniku zmanjšuje stres,

hkrati pa vzbudi novo obliko strahu, tesnobe v času uporabnikove nedosegljivosti po telefonu. Takrat se pojavijo vprašanja: »Sem zamudil kaj pomembnega?«, »Me je kdo poskušal doklicati?« (Lasen 2004, 2).

Pametni telefoni so tako posredniki čustvenih komunikacij in izmenjav. Njihova uporaba omogoča spreminjanje načinov izražanja čustev in ustvarja priložnosti za vzburjanje le-teh. Na primer že pri samem branju ali pošiljanju SMS sporočila lahko izražamo različna čustva (Lasen 2004).

Posameznikova uporaba pametnega telefona v vsakdanjem življenju prispeva tudi k razvoju njegovih družbenih spretnosti in čustvenega obnašanja, na način, da ponovno definira družbene norme glede javnega izražanja čustev kot tudi možnost kontroliranja čustev v primeru negativnih ali sramotnih situacij. Iz tega lahko torej razberemo, da imajo pametni telefoni hkrati moč izražanja in kontroliranja čustev (Lasen 2004).

Njihova obljuba trajne dosegljivosti in večnega kontakta po eni strani zagotavlja ohranjanje in nenehno obnavljanje stikov. Po drugi strani pa uporabnike sooča s tesnobnimi situacijami, kadar razmerja in kontakte ne moremo jemati za samoumevne; torej, ko v dani situaciji naše potrebe ali želje ne morejo biti zadovoljene. Takrat se sprašujemo: »Zakaj nisem dobil nobenega sporočila?«, »Zakaj me ni poklical/a nazaj?«, »Se je kaj zgodilo, da se ne oglasi na telefon?« Skratka, preplavijo nas mučni občutki, ki velikokrat v nas vzbudijo strah, zaskrbljenost, paniko, jezo, negotovost (Lasen 2004, 2).

Ta čustva so seveda odvisna od vsakega posameznika in dane situacije. Zato je tudi večina teoretikov mnenja, da intenzivna uporaba telefonov velikokrat ustvari trenja med posameznikovo željo po uporabi telefona ter hkrati občutku ujetosti zaradi njega (Serrano-Puche 2015).

Videti je torej, da pametni telefon ni spremenil samo načina posameznikove komunikacije z drugimi, temveč njegovo celotno družbeno življenje. Prej tradicionalno vzpostavljene ločnice, po katerih je bilo moč razlikovati posameznikovo delovanje na različnih področjih, so z nastopom informacijsko-telekomunikacijskih tehnologij postale tudi vedno bolj zamegljene in ohlapne. Sodobna zahodna družba je tako rekoč postala odvisna od vse naprednejše tehnologije in z njo povezanim vse hitrejšim tempom življenja. Posameznikovo delovanje narekuje družba, v kateri živi. Sledi načelu nenehnega zadovoljevanja posameznikovih oziroma potrošnikovih potreb.

Posameznik ima željo »to be in the picture all the time«. To mu namreč ponuja možnost zadovoljiti njegovo »narcisistično potrebo« biti pomemben, biti viden, biti slišan.

Človek v sedanji družbi enostavno potrebuje nekaj, kar mu daje nekakšno potrditev o njegovi vseomogočnosti – v našem primeru potrebo ali željo po trajni dosegljivosti, saj je lahko v nasprotnem primeru njegovi jaz kaj hitro prikrajšan takojšnje zadovoljitve. Vse to pa je seveda produkt sodobne kulture – kulture narcizizma – ki dejansko oblikuje posameznikovo identiteto. Na podlagi tega lahko vidimo, da je možnost »biti dosegljiv« v zahodni družbi postala kot nekakšna norma, saj lahko že sama izguba telefona ali nedosegljivost/neodzivnost nanj pri posamezniku povzroča močne, velikokrat negativne občutke. Njegova primarna vloga je namreč “ohranjanje posameznikove prisotnosti” v družbi. Od vsakega posameznika oziroma uporabnika se tako tudi pričakuje, da je trajno dosegljiv, saj ima svoj pametni telefon vedno s seboj, ne glede na to kam gre. Tukaj se pojavi vprašanje, kaj se zgodi v primeru posameznikove neodzivnosti/nedosegljivosti po telefonu in zakaj sploh do tega pride. Odgovor na to bom poskušala raziskati v nadaljevanju.

3 OBLIKOVANJE NARCISISTIČNE OSEBNOSTI IN POJAV TESNOBE

3.1 Narcisistična osebnost današnjega časa

Sodobna klima današnjega časa ne temelji več na religioznosti, temveč na terapevtski naravnosti. Ljudje v sodobnem svetu ne hrepenijo več toliko po osebni odrešitvi, ampak po trenutni iluziji oziroma občutku osebnega zdravja, dobrega počutja in duševne varnosti. Druženje s pomembnimi drugimi nam tako vliva in prinaša občutek lastne pomembnosti, trdnosti (Lasch 2012).

Christopher Lasch je tako eden izmed teoretikov, ki je v sodobni potrošniški družbi predlagal vzpon novega tipa osebnosti. Kot ključno lastnost novodobne osebnosti je izpostavil narcisizem, ki ima naslednje karakteristike: (1) prekomerno zavedanje samega sebe; (2) kronična nemirnost glede svojega zdravja; (3) bojazen staranja in smrti; (4) potreba po družbi in občinstvu, vendar nesposobnost navezati pravo prijateljstvo; (5) dojemanje sebstva kot »uprizarjajoči se jaz« ter močno poudarjanje svoje zunanosti – tako zase kot za druge (Ilovar 2008).

Narcis namreč potrebuje svoje občinstvo za potrjevanje samega sebe, brez tega tako rekoč ne more živeti. Njegova osvobojenost od institucionalnih omejitev in družinskih vezi je zgolj navidezna, kar je lahko zaznati v nezmožnosti uživanja svoje individualnosti. To namreč še bolj pripomore k njegovi negotovosti, ki jo lahko premaga s pogledom na stvari, ki mu jih drugi namenjajo ali pa s pridružitvijo tistim, ki moč, karizmo in slavo izžarevajo sami. Zatopljenost vase ali drugače rečeno nenehno ukvarjanje s seboj v družbi tako določa neko moralno klimo sodobne moderne družbe (Lasch 2012).

Posameznikova osebnost se skonstruira skozi družbo in kulturo, v kateri posameznik živi. Vsaka družba tako ustvari svojo lastno kulturo z določenimi vrednotami, normami, temeljnimi resnicami kot tudi načini organiziranja v njej. Teh se naj bi posamezniki tudi držali oziroma delovali v čim bolj želeni smeri, brez pretiranih odstopanj. Po Durkheimu naj bi bila osebnost socializirani posameznik. Družina, šola kot tudi drugi dejavniki oblikovanja posameznikovega značaja so namreč glavni upravljalci pri procesu socializacije in imajo moč spremeniti človeško naravo do te mere, da ustrezajo prevladujočim družbenim normam. V vsaki družbi tako tudi najdemo različne načine reševanja problemov, s katerimi se moramo v življenju soočiti in jih premagati, da lahko delujemo normalno naprej. Kot primer lahko navedem reševanje

univerzalnih kriz otroštva, ki jih vsaka družba na svoj način v prelomnih obdobjih poskuša premagati. Pri tem igra glavno vlogo ravno način, kako se družba loteva takšnih duševnih prelomov in dogodkov v posameznikovem življenju, saj s tem ustvarja značilno obliko njegove osebnosti. Slednji se tako sprijazni z odpovedjo gonom in se podredi zahtevam družbenega obstoja (Lasch 2012).

Nove družbene oblike zahtevajo in vodijo do novih načinov socializacije, novih oblik osebnosti, novih modelov organiziranja izkušenj. Pojem narcisizma nam namreč ponuja možnost, da lahko bolje razumemo in uvidimo psihološki učinek novih družbenih sprememb. Natančneje, pokaže nam precej natančno sliko »osvobodjene« osebnosti sedanjega časa, ki zajema vso njeno očarljivost, strah pred kastrirajočo materjo, navidezno zavedanje o lastni biti, izogibanje prav vsake odvisnosti, varovalno površinskost, strah pred smrtjo in staranjem, nezmožnost žalovanja in še bi lahko naštevali. Skratka, zdi se, da narcisizem ponuja najboljši način za premagovanje in obvladovanje tesnobe ter napetosti v sodobnem življenju posameznika, zaradi česar tudi družba in prevladujoča kultura, v kateri živi posameznik, deluje v smeri, da bi jim te narcisistične lastnosti kar se da potihoma tudi približala in napravila kot nekaj normalnega, vsakdanjega (Lasch 2012).

Narcis tako deluje na način kot ga od njega zahteva sodobna zahodna družba. Slednja je v današnjem času postala tako rekoč odvisna od informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki so v celoti spremenile njegov način življenja. Imetje in uporaba pametnega telefona je postala norma zahodne družbe. Posamezniku omogoča zadovoljevanje številnih narcisističnih potreb. Ena izmed mnogih je tako "nenehna prisotnost/informiranost" posameznika. S to funkcijo je pametni telefon postal stalen, skoraj da že normativni zahodnjaški pripomoček, s katerim se lahko najhitreje in najlažje zadovoljijo posameznikove želene potrebe.

Podobnega mnenja glede posameznikovega družbenega delovanja je tudi Goffman, ki razume realnosti in nastopajoči jaz kot »igranje vlog« posameznikov, natančneje, kot nerazdružljiv preplet družbenih razmerij (Lasch 2012). Po Ervinu Goffmanu naj bi ljudje improvizirano javno nastopali in s tem tako izoblikovali lastno identiteto v svojih očeh kot tudi v očeh drugih. To naj bi dosegli na način, ki ga sociolog poimenuje s pojmom »predstavitel sebe«, ki naj bi bil del družbenega mehanizma in se naj bi uporabljal za komuniciranje in skupine pred danim občinstvom (Rheingold 2004). Ljudje smo tako bitja, sposobna spreminjati naša razpoloženja, vzgibe in energijo iz trenutka v trenutek. Vso to razpoložensko nihanje pa utegne nasprotovati pričakovani birokratizaciji duha, ki bi nam onemogočila popolno izvedbo homogene predstave,

ki jo igramo kot liki, postavljeni pred publiko. Nenehno ukvarjanje in obremenjevanje s seboj nam namreč zavira pot do spontanega delovanja in uživanja v družbi, ki jo je preplaval val s »simbolno posredovanimi informacijami«, ki jim posameznik tudi zvesto sledi. Lasch tako pravi:

Bolj ko se človek objektivira v svojem delu, bolj privzema realnost videzu iluzije. Nastopajočemu jazu je edina realnost identiteta, ki jo lahko zgradi iz snovi, s katero ga zasipajo oglaševanje in množična kultura, teme priljubljenih filmov in romanov ter delčki, iztrgani iz nepregledne vrste kulturnih tradicij, ki so sodobnemu umu vsi enako sodobni (Lasch 2012, 115).

Po mnenju Marshalla naj bi Jaz predstavljal nekakšno novo obliko "javne zasebnosti" ter narcisistično deloval pred namišljeno publiko. Družabna omrežja kot so Facebook, Myspace, Instagram, WhatsApp s svojimi funkcijami na nek način ustvarjajo to "javno zasebnost", ki vodi v novo obliko narcisizma. Ta pa se realizira prav skozi IKT – v našem primeru primarno skozi pametne telefone – ki pa so osrediščeni okoli nove različice jaza. Slava oziroma boljše rečeno narcisistična potreba vedno prisotne publike, ki jo je moč pridobiti že samo preko telefona, je postala tako rekoč osnova za prezentacijo jaza v javnosti. Delovanje subjekta je namreč proizvod prepleta družbenih in psihičnih okoliščin (Creeber in Royston 2009).

S tem ko nam pametni telefon omogoča dostop do interneta nam tudi izpolni vse pogoje za uresničitev naših potreb: komunikacijo s prijatelji, z znananci, družinskimi člani preko družabnih omrežji; informiranje glede dnevnega dogajanja po svetu; kratkočasenje pri čakanju na vrsto itd.

V sodobnem svetu naj bi tako prišlo do novodobnega poudarka, ki temelji na užitku. Posameznik lahko namreč pride do pravega zadovoljstva skozi igranje družbenih vlog in ugajanje drugim. Izjemnega pomena naj bi tako bil razvoj njegovega igralskega talenta, saj s pomočjo tega pride do »oblikovanja lastne osebnosti«. Posameznikovo življenje na ta način postane kot umetniško delo. Lasch tako zaključuje: »Ne glede na to, ali smo igralci ali gledalci, vsi živimo obdani z ogledali. V njih se skušamo prepričati o svoji sposobnosti očarati druge oziroma nanje narediti vtis, pri čemer tesnobno iščemo hibe, ki bi utegnile okrniti videz, kakršnega želimo ustvariti« (Lasch 2012, 116).

3.2 Oblikovanje identitete in psihološki pristopi

Na prehodu iz klasične moderne v postmoderno oziroma reflektivno moderno je v 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja prišlo do novega, drugačnega razumevanja nekaterih psiholoških in socioloških konceptov, družbenih sistemov, načinov delovanja. Nov način razmišljanja se je namreč pojavil kot kritika konvencionalnih modernističnih modelov psihologije. Njegovi zagovorniki, večinsko teoretiki socialnega konstruktivizma in dekonstruktivizma, so ga poimenovali sociohistorični model psihologije. Ta model je temeljil na alternativnem pristopu k preučevanju psihologije in jim omogočal možnost odmika od prevladujočih konvencionalno modernističnih modelov psihologije v tistem času. Deloval je na razširitvi epistemoloških, metodoloških kot tudi etičnih izhodišč psihologije (Ule 2003).

Zagovorniki sociohistoričnega modela razumejo socialni svet kot intersubjektivno stvarnost, ki jo ves čas konstruiramo in preoblikujemo s svojimi zamislimi, z dejanji in s predstavami o tem svetu. Smo kot igralci na odru oziroma v drami, ki jo sami kreiramo, v njej igramo, jo pojasnjujemo in gledamo. Edina stvarnost, ki se na njem odvija, je namreč drama. Vsi smo tako udeleženci tega procesa (Goffman v Ule 2003).

Večina zagovornikov je tako mnenja, da je družbena stvarnost ljudem nedostopna oziroma ne toliko pomembna za razumevanje človekovega delovanja in družbene stvarnosti. Ljudje imamo namreč opravka le s človeško predelavo te stvarnosti. To nam omogoča proces (naša dejanja, doživljanja in dojemanja), s katerim nenehno spreminjamo in prelevamo socialne situacije, v katerih nastopamo. Njihov primarni cilj je tako opis različnih dojemanj stvarnosti, razumevanja zgodovinskih in družbenih temeljev teh dojemanj ter njihovega pomena v našem vsakdanjem življenju (Ule 2003).

Kakor pravi Sampson v Ule (2003, 73):

»Jasno je, da sociohistorični pristop v socialni psihologiji ne nudi nobenih trdih in zagotovljenih meril za izbiro »pravih« teorij iz množice različnih teorij o »isti« stvarnosti. Ni nobene po sebi resnične zgodbe. Vse zgodbe so odvisne od lastnega stališča njihovega pripovedovalca«.

Oba modela psihologije – konvencionalni in sociohistorični – se izrazito razlikujeta tudi pri razumevanju posameznikove identitete in individualnosti. Na eni strani imamo konvencionalno pojmovanje, ki temelji na »posestniškem individualizmu«. Tukaj naj bi bil posameznik posestnik in avtonomen nosilec svojih psiholoških procesov ter stanj. Samostojno gradi svojo individualnost, brez drugih udeležencev v družbi. Na drugi strani pa imamo sociohistorični

pristop, ki razume posameznika kot družbeno in socialno bitje, ki deluje skozi družbene interakcije. Njegova individualnost se naj bi gradila in izražala v družbi, skozi refleksijo lastnih socialnih interakcij, diskurzivnih praks, odzivov na družbene mehanizme nadzorovanja in na hierarhije moči (Ule 2003).

Za zahodno družbo je v današnjem času tako značilno, da gradi svojo individualnost prav skozi vse naprednejšo tehnologijo, natančneje informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Pojav pametnih telefonov je pri posamezniku tako spremenil celoten koncept njegove komunikacije. Z njimi namreč ustvarja/navezuje nove stike in razmerja, se pogovarja o vsakdanjih/sluzbenih/šolskih zadevah (npr. brezplačno pogovarjanje preko Skypa ali Whatsappa na daljavo, predvsem za klice v tujino), vzpostavlja prva ljubezenska razmerja, išče na Googlu in se izobražuje – skratka oblikuje si svoje vsakdanje življenje v družbi ter se na ta način lažje prilagodi zahtevam le-te.

V nadaljevanju sem se tako odločila posvetiti večjo pozornost drugemu pristopu, torej razumevanju posameznikove identitete s sociohistričnega stališča, saj je le-ta tudi bližje razumevanju celotnega koncepta moje diplomske naloge.

Sociohistrični pristop razume identiteto kot nekaj kar povezuje individualnost in družbeni kontekst, zgodovinski in biografski čas, objektiviranje in subjektiviranje posameznika. Nastaja namreč skozi zaporedje socialnih konstrukcij, ki se v posamezniku utelešajo ter ga reprezentirajo v družbi. Do problema pa lahko pride pri razumevanju same subjektivizacije, vendar je le-to možno tudi razložiti s t. i. »šivom« med posameznikom in družbo. Do tega namreč pride, ko se zunanja družbena stvarnost zaobrne navznoter. Po besedah Roseja se naj bi družbena stvarnost ovila v posameznika, se v njem utelesila in zaživela »z dušo in s telesom«. Pri tem pa je tudi potrebno upoštevati posameznikovo povnanjanje samega sebe v svojem izražanju in delovanju. »Uvijanje je torej vedno tudi izvijanje.«¹ (Ule 2003, 75). Na področju psihologije lahko tako tudi najdemo več takšnih »šivnih« pojmov, kot so sebstvo, identiteta, subjekt. Vsakemu od njih je težko pripisati monopol nad tem šivom, vendar lahko ne glede na to vsak od njih tudi izraža določene vidike uvijanja. Iz tega lahko vidimo, da so na področju znanstvenega preučevanja ti pojmi še vedno dokaj megleni in nejasni in jih je na ta način tudi težko uporabljati v znanstvenih razpravah (Ule 2003).

¹Precej metaforična razlaga, ki se nanaša na kompleksne pojave, ki jih je težko razložiti z enim samim pojmom. Sam pojem »šiva« se naj bi uporabljal v francoski strukturalistični literaturi (Ule 2003).

Ne glede na to, da večino zgoraj navedenih pojmov ni moč povsem enostavno razložiti, imajo posebno mesto na področju psihologije in njenega preučevanja posameznika ter družbe. Pojem identitete ima tako v psihologiji in za subjekta psihologije tudi pomembno deskriptivno in eksplanatorno vrednost. Identiteta kot nekaj kar ni nujno fiksna je lahko pomembna na več načinov, saj predstavlja posameznikovo lastno podobo v določenem časovnem obdobju njegovega življenja (Ule 2003).

Podobno razmišljanje glede oblikovanja posameznikove identitete so imeli zagovorniki simbolnega interakcionizma. Po njihovem naj bi ljudje skozi socialne interakcije aktivno tvorili skupne pomene in s tem svoje vsakdanje resničnosti. Ljudje naj bi torej delovali na podlagi definicij, ki jih pripisujejo delovanju, situacijam, predmetom. Skozi interakcijo s pomembnimi drugimi se tako tudi oblikuje sebstvo, ki pa ni statično. Po mnenju Meada se le-to v medosebnem in znotrajosebnem komuniciranju nenehno oblikuje, preoblikuje kot tudi izraža. Vso to spreminjanje v komunikacijskem procesu pa prav tako prinaša številne spremembe pri oblikovanju posameznikovega sebstva, saj se le-to konstantno spreminja v socialnih interakcijah (Kuhar 2007).

Na podlagi takšnega razumevanja oblikovanja identitete lahko vidimo, da igra pri tem pomembno vlogo način komunikacije. Kot sem že prej omenila, se je dandanes spremenil. Pametni telefoni so tako dobili pomembno simbolno funkcijo pri grajenju posameznikovega sebstva ter na ta način prevzeli krmilo nad celotnim delovanjem njegovega vsakdanjega življenja. Posameznik je od njega postal tako rekoč odvisen.

3.3 Novo pojmovanje identitete

V 90-ih letih prejšnjega stoletja je tako prišlo do novega pojmovanja identitete. Esencialističnega, ki je predpostavljalo neko trdno osebnostno jedro, je sedaj nadomestilo novo, kjer igra glavno vlogo struktura diskurza oziroma struktura izključevanj in dominacije (Ule v Vobič Arlič 2007). Naše vsakdanje življenje tako ni strukturirano skozi neke fiksne, zacementirane identitete, temveč skozi logiko kontinuiranega, dinamičnega življenja, kjer se z njim sami identificiramo. »A že sam pojem identifikacije sugerira, da v tem polju ne prevladuje neka esencialna, vnaprej dana vsebina, ki jo z našim rojstvom zgolj zbudimo iz spanja, ampak da gre za neprestano redefiniranje samega subjekta, za njegovo neprestano umeščanje v identitetni kontekst, v neko »zgodbo« o njegovi identiteti« (Praprotnik 1999, 171).

Po mnenju Bergerja in Luckmana naj bi posameznik v družbi deloval skozi simbolno posredovane interakcije med ljudmi. Proces formiranja posameznikove identitete in družbene realnosti naj bi bil sočasen in dvojen. Na eni strani deluje na način posameznikovega prisvajanja in ponotranjanja le-tega, na drugi pa s tem, da se v njem razvijajo družbene vloge, ki se organizirajo v institucijah. Na ta način tako tudi pride do izoblikovanja posameznikove identitete in subjektivne strukture. Avtorja sta ta proces poimenovala »družbena konstrukcija realnosti« (Berger in Luckman v Vobič Arlič 2007, 15).

Na podlagi torej vidimo, da je identiteta dokaj širok pojem, vpet v jezik, diskurz, socialne reprezentacije kot tudi v kulturo. »Identiteta je namreč socialna institucija /.../ Je institucija na dveh nogah. Vendar tako kot pri vsaki instituciji, tudi tej instituciji posameznik pripada in ni zgolj njen subjekt ali tvorec« (Ule v Vobič Arlič 2007, 15).

Videti je, da pojem identitete še vedno ostaja nerazrešena uganka na področju družboslovnega preučevanja, ki je odprta za nadaljnja poglobljanja in diskusije. Uporablja ga namreč širok spekter družboslovnih znanosti, kjer ga tudi vsak po svoje interpretira in uporablja. Skupna jim je osnova pri preučevanju izoblikovanja identitete, torej družba in posameznik. Vsaka pa se nato usmeri in osredotoči na določene karakteristike ter dejavnike, ki po njenem vplivajo na izoblikovanje posameznikove identitete.

Freud tako meni, da lahko povezavo med posameznikom in družbo ter osebnostjo in kulturo najboljše pojasnimo s psihoanalizo – ko se ta popolnoma omeji na preučevanje posameznikov. Po njem je bila kultura tista, ki je spremenila naravo človeka oziroma gon, ki je bil izpostavljen civilizaciji, tisto kar zdaj predstavlja človekov nezavedni del (Lasch 2012). Odgovor za razumevanje delovanja in povezovanja psihoze in nerveze tako tiči v sami kulturi posameznika. »Psihoza,« je zapisal Jules Henry, »je končni rezultat vsega, kar je v neki kulturi narobe« (Henry v Lasch 2012, 55). Za psihologa so tako predstave o vseмогоčnem, hierarhičnem in okoli jaza osrediščenem subjektu zgolj iluzije. Z njimi se lahko posameznik samo lažje ubrani vseh ideoloških pritiskov in podredi zahtevam družbe (vsem hierarhijam in avtoritetam) ter sublimira odvečne libidinalne impulze in agresije. »To pomeni, da lahko posameznik ali posameznica ohranja notranji mir in koherenco le za visoko ceno nenehnih potlačitev negativnega, neidentičnega v nezavedno, kar pa terja stalno prežo jaza in nadjaza nad nezavednim, da se potlačeno na kak nepričakovan in neprijeten način ne vrne v zavest.« (Freud v Ule 2003, 75).

To lahko apliciramo na posameznikovo delovanje v vsakdanjem življenju, kjer družba in kultura, v kateri živimo, od nas zahtevata, da igramo po pravilih njune igre, saj v nasprotnem primeru izpademo iz nje. Pravila igre se spreminjajo vzajemno z vse hitrejšim in naprednejšim tempom življenja. S pojavom in z razcvetom informacijsko-telekomunikacijskih tehnologij se je spremenil tudi sam koncept vzpostavljanja in ohranjanja družbenih odnosov med posamezniki, s sabo pa prinesel drugačen, spremenjen pogled na posameznikovo delovanje v svetu. Telekomunikacije so tako postale orodje za posredovanje in izražanje posameznikovih čustev ter občutkov. Pametni telefoni so dobili pomembno vlogo v posameznikovem vsakdanjem življenju. Omogočajo nam komunikacijo na daljavo, ki jo lahko vzpostavimo z drugo osebo v trenutku, ko si to zaželimo; navezovanje in ohranjanje stikov z drugimi; posredovanje fotografij in videoposnetkov drugim; možnost »prenosa v živo« itd. Z njimi lahko torej upravljamo naše družbeno kot tudi virtualno življenje.

»Biti stalno dosegljiv« je v naši družbi postalo že nekaj samoumevnega, nekaj kar vsak posameznik pričakuje od drugih – tistih, ki jih kliče. Takšno mnenje je tako prevzela večina uporabnikov pametnih telefonov in je produkt sodobne narcisistične kulture. Posameznik je ujet v vrtincu, ki ga obdajajo mediji, oglaševalska industrija in korporacije, ki ga zasipajo s prevladujočimi narcisističnimi normami, vrednotami, sistemi delovanja. Zaradi lažjega premagovanja tesnobnih občutkov jih posameznik poskuša vedno znova ponotranjiti oziroma potlačiti v nezavedno, vendar ga kljub temu določene situacije večkrat lahko pripeljejo do negativnih čustev, ki se jim enostavno ne more ubraniti. Vse je namreč povezano med seboj in deluje po principu začaranega kroga, ki ga narekuje sodobna potrošniška kultura.

Zaradi občutka nenehne dosegljivosti so posamezniki postali tako rekoč že odvisni od pametnih telefonov. Že samo zasedena linija ali situacija brez omrežja (klic v sili) lahko v nas prebudita mučne občutke, kot so jeza, strah, tesnoba. V primeru izgube telefona tako tudi velikokrat nastopi panika – kje je moj telefon, kaj bom brez njega – posameznik se počuti preprosto rečeno izgubljen. Nedosegljivost po telefonu ga v njegovih očeh tako rekoč »odtrga od sveta« in mu zavira pot do doseganja lastnih narcisističnih potreb. Takrat nastopita tesnoba in strah, ki izhajata iz naših potlačitev v nezavednem, zaradi česar sta posamezniku tudi povsem nerazumljiva.

3.4 Razmerje med tesnobo/anksioznostjo in strahom

Poskušala bom opredeliti sorodna pojma anksioznost/tesnoba in strah, kako se med seboj razlikujeta in kaj jima je skupnega. Na podlagi njune definicije bom tako tudi lažje prišla do končne ugotovitve kateri od pojmov je tisti, ki ga je potrebno uporabiti, ko govorimo o mučnih občutkih posameznika v primeru neodzivnosti/nedosegljivosti drugega po telefonu.

Anksioznost oziroma tesnobo lahko definiramo kot nekaj kar v posamezniku vzbudi občutke neprijetnosti, negotovosti in nelagodja. Posameznik v sebi čuti napetost, močno zaskrbljenost ter povečano vzburjenost. Podobne občutke prav tako zaznamo v primeru, ko nas je nečesa strah. Čustvi, kot sta tesnoba in strah, imata namreč veliko skupnih karakteristik, zaradi česar večkrat pride tudi do nejasnosti pri njunem razlikovanju. Ne glede na to pa ju je vendarle moč razlikovati, in sicer glede na vzroke njunega pojava ter čas trajanja (Rachman 2004).

Anksioznost lahko razumemo kot dražljaj, nagon, odgovor ali potezo. Po mnenju Lewisa je to emocionalno stanje, ki ga posameznik doživlja kot strah oziroma bojazen pred nečem. Posameznik lahko tako določeno objektivno stresno situacijo zazna kot ogrožajočo ali pa ne. Odvisno je od vsakega posameznika, glede na to v kolikšni meri bo to zaznal kot nevarno oziroma nenevarno, kot tudi od njegovih preteklih izkušenj in predhodnega znanja za obvladovanje le-te (Ferk 2008).

Pojem anksioznosti uporabimo v primeru, ko nam je vzrok pojava takšnega počutja neznan, ko ga ne moremo identificirati. Nekako ne najdemo razumljive povezave med našimi občutki tesnobe in grozečo nevarnostjo. Slednja je neprepoznavna in ni usmerjena v določen objekt kot v primeru strahu. Lahko je dalj časa trajajoča, zato jo je tudi težje kontrolirati. Ko se posameznik uspe odmakniti od sicer nepojasnjene nevarnosti, je ta odmik dokaj negotov, saj lahko občutke tesnobe še vedno na nek način čuti (Rachman 2004).

Tovrstno razumevanje pojma tesnobe lahko povežemo z Žižkovim pojmom t. i. "nevezane tesnobe", ki je značilna poteza sodobnega patološkega narcisa (Žižek 1985). Žižek je mnenja:

Kolikor je "patološki Narcis" prevladujoči libidinalni ustroj subjekta poznomeščanske "premisivne" družbe, pomeni borderline točko njegove histerizacije, točko, na kateri vznik histeričnega vprašanja, naslovljenega Drugemu, pretrga krogotok njegove frenetične aktivnosti, točko, na kateri je subjekt soočen z – že orisano – osnovno paradoksnostjo oziroma protislovnostjo svojega PN (Žižek 1985, 122).

Osnovni element borderline motenj je namreč neko posebno psihično stanje, ki ga označuje "prosta", neopredeljiva, nevezana tesnoba – torej tesnoba, ki ni vezana na nek poseben objekt. Ta naj bi tako bila osnova vsem ostalim simptomom, ki prikazujejo zlom sodobnega zahodnega narcisa (Urbančič 1985).

Pri anksioznosti človek velikokrat ne more ugotoviti, kaj ga muči, saj tesnoba izvira iz njegove notranjosti. Uporabljamo jo lahko v dveh pomenih, in sicer kot stanje ali potezo. Situacijska anksioznost se pojavi kot odziv na določeno situacijo in je povezana z aktivacijo organizma (Bourne 2014). Za takšna stanja je značilna zavestna, subjektivna zaznava čustev, napetosti in strahu s povečano vznurjenostjo. Je dejanski odziv organizma na stresorje. Pri potezi anksioznosti pa gre za splošno predispozicijo posameznika, kadar ta zaznava določene situacije kot ogrožajoče in se nanje odzove z različno stopnjo stanja anksioznosti. Tukaj se posameznik sooča z občutki tesnobe, neugodja in nedoločenega strahu (Ferk 2008).

Posameznika tako velikokrat oblijejo tesnobni občutki praznine, ki večkrat nastopijo v situacijah, ko neuspešno skuša doklicati želeno osebo na telefon oziroma če se oseba dalj časa ne odziva na njegova sporočila. Vzemimo primer iz našega vsakdana – mati prevzamejo tesnobni občutki strahu, ko po večkratnih neuspešnih poskusih še vedno ne uspe doklicati svojega sina, kljub temu, da sta bila dogovorjena, da se slišita. Tesnoba, ki jo občuti mati, prihaja iz njenega nezavednega in deluje avtomatsko. Je produkt sodobne zahodne družbe. Njegova primarna narcisistična potreba pa nenehna prisotnost v družbi. Iz tega lahko izpeljemo, da materino tesnobno stanje tako ni vezano na kakšen objekt, temveč na nekaj neopredeljivega, nekaj kar ni mogoče nadzorovati.

Za razliko od pojma anksioznost pa besedo strah uporabimo takrat, ko nam je nevarnost prepoznana, vidna. Posamezniku je logična oziroma jasna povezava med njegovim strahom in vidno nevarnostjo. Občutki so po navadi intenzivni in imajo značaj izrednega stanja. Strah ima namreč poseben fokus in se pojavlja le občasno; takrat, ko posamezniku preti neka nevarnost, ki se je tudi sam zaveda. Ko se od nevarnosti odmakne, strah tudi hitro izgine. Glede na naše pretekle izkušnje lahko strah do neke mere tudi nadzorujemo. Vendar tu obstaja možnost, da naletimo na problem, in sicer v primeru, ko nevarnost sicer pravilno identificiramo, a jo napačno ovrednotimo. Poznamo namreč dve vrsti strahu: razumski in nerazumski strah. V drugem primeru, torej ko nam strah ni pojasnjen ali je napačno ovrednoten, uporabimo izraz fobija (npr. klavstrofobija) (Rachman 2004).

Podobnega mnenja je Verhaeghe, ki pravi da poznamo dve obliki strahu, in sicer primarno ter sekundarno obliko. Prva traja dokler je strah neposredovan in nepredelan, do druge pa pride takrat, ko primarni strah postane sprejemljiv. Ta oblika je tudi znana kot fobija, kjer gre za napačno zvezo med izvornim strahom in sekundarnim objektom (Verhaeghe 2002).

Podobno razmišljanje glede razlikovanja teh dveh fenomenov je imel tudi Freud, ki je dejal, da je: »najpomembnejši faktor razlikovanja prisotnost oz. odsotnost objekta afekta oz. afektivne strukture. Drži se je (tesnobe, op. av.) značaj neopredeljenosti in odsotnosti objekta. Dosledna jezikovna raba spremeni njeno ime, če najde objekt; v tem primeru jo nadomesti beseda strah« (Hribar 2007, 81).

Sklicevanje moderne psihologije na »strah pred izgubo kontrole« pomeni, da se ob pojavitvi gona zavestni jaz popolnoma izgubi, prepusti nadvladi gona; vso moč v roke prevzame gon, ki deluje na posameznikovi nezavedni ravni, kjer ga žene nekaj, kar prihaja iz nenadzorovanega drugega mesta (Verhaeghe 2002).

Na tej točki je potrebno izpostaviti zvezo med gonom in željo. Odnos med njima namreč temelji na nasprotjih, torej na eni strani stoji to kar je subjektu domače, kar mu je znano in priznava, na drugi strani pa nekaj kar mu je tuje, kar odklanja in premešča izven sebe. »Subjekt želje ne priznava sebe v subjektu gona. Ta je »zunaj njega«« (Verhaeghe 2002, 163).

Posameznikovo delovanje oz. reagiranje v nevarnih situacijah je do neke mere naučeno. Izhaja namreč iz kulture, v kateri posameznik živi. Deluje na naši nezavedni ravni, ki nam je neznana in je tudi ni moč obvladati. Prva stvar, na katero pomisli posameznik v primeru nedosegljivosti druge osebe (partnerja, prijatelja, družinskega člana) na telefon, je večkrat nekaj negativnega, slabega. V glavi se mu že odvrti cel scenarij kaj vse bi se osebi, ki jo želi doklicati, utegnilo zgoditi, da se na javi na telefon. V tistem trenutku nekako ni sposoben razumeti dejstva, da obstaja možnost, da oseba pač ne more biti ves čas dosegljiva. Vprašanje, zakaj je temu tako, se lahko kaj hitro razjasni. Vzrok najdemo v sodobni potrošniški kulturi, ki nam takšno mišljenje skozi prevladujoče norme in vrednote tudi »vceplja v naše glave«. Posameznika tako oblijejo tesnobni nepojasneni občutki, ki ne izhajajo iz njegove zavesti, temveč njegovega nezavednega.

Na podlagi zgoraj pojasnenih definicij pojma tesnobe in strahu lahko torej zaključim, da v primeru posameznikove neodzivnosti na telefon govorimo o konceptu tesnobe. Razumevanje le-te, kot jo razume Freud, bo tako ključno v samem nadaljevanju diplomskega dela.

3.5 Freudovo razumevanje tesnobe

V tem poglavju bom podrobneje analizirala Freudovo razumevanje samega koncepta tesnobe ter podala nekaj primerov, s katerimi poskuša razložiti in osvetliti preučevani fenomen. Sam tako začne z razlikovanjem med pojmom inhibicija in simptom, kasneje pa se osredotoči na preučevanje tesnobe.

Pojme, kot so inhibicija, simptom in tesnoba je po mnenju Freuda potrebno dobro preučiti. Sam je tako tudi poudaril pomembno razlikovanje med pojmom simptom in inhibicija. Ta namreč ne izvirata iz istega temelja. Medtem ko ima inhibicija poseben odnos do funkcije ter ne vodi nujno do nečesa patološkega, je pri simptomu to ravno nasprotno, saj le-ta predstavlja znamenje nečesa patološkega (Freud 2001).

Inhibicijo lahko razumemo kot omejeno funkcijo jaza, do katere lahko pride zaradi različnih vzrokov. Lahko jo opišemo kot proces, ki se dogaja v Jazu ali na njem. Uporablja pa se tudi v primerih, ko imamo opravka s preprosto oslavitvijo funkcije. Za razliko od uporabe pojma inhibicije se simptom po navadi uporablja v primerih, ko pride do nenavadne spremembe same funkcije (Freud 2001).

Funkcija sistema zaznavanja je povezana s pojavom zavesti. Dražljaji tako prihajajo od zunaj kot tudi od znotraj preko občutkov ugodja in neugodja. Jaz ima tukaj funkcijo, da poskuša usmeriti vse procese duševnega dognanja v želeno smer njegove zadovoljitve. Poskuša delovati v skladu z načelom ugodja. V primeru, da posamezniku preti zunanja nevarnost, se odloči temu izogniti, in sicer s potlačitvijo le-te. Jaz lahko torej z umikom predzavestne investicije slednjo tudi uporabi za sprostitev neugodja oziroma tesnobe (Freud 2001).

V zahodni družbi je tako pametni telefon postal tisti pripomoček, ki posamezniku oziroma bolje rečeno sodobnemu narcisu omogoča delovanje v skladu z načelom ugodja. Z njim lahko zadovolji svoje želje, potrebe. V primeru, da so mu le-te ogrožene, se v njem sproži lastni "protektorski sistem", ki deluje na njegovi nezavedni ravni. Raje kot da se sooči z realnostjo, torej dejstvom, da oseba ne more biti ves čas dosegljiva po telefonu, si zatisne oči pred resnico ter sprostí obrambnim mehanizmom prosto pot. Takrat nastopi tesnoba.

Že samo dejstvo, na primer, da je oseba videla in prebrala naše sporočilo npr. na Facebooku, a nanj ni odgovorila, nas spravi v nemirno občutje. Naša čustva so takrat večkrat mešana; občutimo lahko jezo, strah, tesnobo, paniko.

Tesnoba je torej nekaj kar občutimo. Razumemo jo kot afektivno stanje, ki ima izrazit značaj neugodja. Vendar vsakega neugodja ne označujemo s tesnobo, saj obstajajo tudi druga občutja s takšnim značajem, kot na primer bolečina, napetost, žalovanje. Iz tega sledi, da moramo biti sposobni prepoznati tudi razlike med različnimi afekti neugodja (Freud 2001, 54). Tukaj pa se pojavi naslednje vprašanje, in sicer: kakšna je funkcija tesnobe in ob kakšnih priložnostih se znova pojavlja? Odgovor je jasen. Stanje tesnobe se pojavi, ko posamezniku preti neka nevarnost, ter se venomer znova vzpostavi kot reakcija na stanje nevarnosti. Posameznik lahko torej v novi nevarni situaciji odreagira nesmotrno s tesnobnim stanjem, namesto z odzivom, ki bi ustrezal trenutni nevarnosti (Freud 2001).

Freud tako navede primer želje dojenčka po bližini svoje matere, saj dobro ve, da je to oseba, ki mu lahko brezpogojno zadovolji vse njegove potrebe. Situacija, pred katero se želi dojenček zavarovati in jo dojema za nevarno, je situacija nezadovoljenosti. V primeru, da pride do te nezaželene situacije, obseg dražljajev doseže vrhunec neugodja, proti katerim se dojenček ne more ubraniti oziroma ga ne more psihično obvladati. Podobno situacijo nevarnosti dojenček doživi ob rojstvu. V obeh primerih pa to vodi do tesnobe reakcije (Freud 2001).

Tesnoba je tako tudi v potlačitvi reproducirana kot afektivno stanje, kar pomeni, da ni bila ustvarjena na novo. Takšna stanja so namreč usidrana v naše duševno življenje in predstavljajo tako rekoč usedline prastarih travmatičnih doživetij. Na ta način lahko podobne situacije na dan priključijo naš spomin. Jaz pri potlačitvi deluje pod vplivom zunanje realnosti prav s tem ko obvladuje dostop do zavesti (Freud 2001).

Od prve vzpostavitve tesnobe stanja dalje lahko tesnoba vsrka vse druge občutke, ki preplavijo posameznika v določenem trenutku. Bolj kot se nosilke afekta oziroma nekdanje zavestne predstave umikajo v nezavedno, večja postane možnost, da se vsi afekti spremenijo v tesnobo (Freud 1989).

To dognanje lahko apliciramo na to, kako mi upravljamo in delujemo v našem vsakdanjem življenju, ko uporabljamo pametne telefone. Narcis tako vsakič v isti situaciji odreagira na enak način. Negativna čustva, ki so bila enkrat že vzpostavljena – ko se posamezniku določena oseba ni javila na telefon – se vedno znova vzpostavijo v primeru iste situacije, torej neodzivnosti na telefon. Na to sami tudi ne moremo vplivati, saj nam lastni Jaz v tem primeru ne dopušča, da delujemo zavestno.

Kot primer lahko navedem malega Hansa, pri katerem je Freud analiziral dečkov nepojasnen strah pred konji. Z natančno analizo je prišel do zanimivih rezultatov, ugotovil je namreč, da sploh ne gre za kakšen neopredeljeni strah pred konjem, temveč za tesnobo pričakovanje, da ga bo konj ugriznil. Sama misel na to se tudi spretno skuša izmakniti zavesti, zato jo nadomesti

fobija, ki je usmerjena na drug, sekundarni objekt, izražen v deformirani obliki. Gon, ki sili k potlačitvi, je v tem primeru strah pred kastracijo. Dečkova tesnobna misel na to, da ga bo ugriznil konj, ni nič drugega kot nadomestek za misel, da ga bo kastriral njegov oče. To je torej ta misel, ki je bila potlačena. Prav ta nepreoblikovani strah pred kastracijo lahko razumemo kot dečkovo tesnobo, ki se je kazala kot fobija pred konji. Strah pred nevarnostjo je realen strah, ko se deček počuti ogroženega in ko jaz občuti tesnobo. V tem primeru se fobija, ki jo predstavlja notranja, nagonska nevarnost, sprevrže v zunanjo, zaznavno nevarnost (Freud 2001).

Na tej točki lahko našo razpravo tudi sklenem. S podrobnim pregledom Freudovega preučevanja tesnobnega stanja smo tako prišli do nekaterih zaključkov: vsako nevarno situacijo lahko umestimo v določeno obdobje posameznikovega življenja ali v določeno razvojno fazo duševnega aparata, skozi katerega naj bi šel vsak posameznik. Tesnoba je torej reakcija na neko nevarnost in je skupna vsakemu posamezniku. Ima značaj odsotnosti in neopredeljenosti objekta, gre torej za tesnobo pred nečim. V primeru prisotnosti objekta ta pojem nadomesti beseda strah (Freud 2001).

Tako pridemo do vprašanja: zakaj razumemo številne tesnobne reakcije kot nekaj normalnega in ne nevrotičnega, patološkega? Realna tesnoba je tesnoba, ki nastopi zaradi neke realne, zunanje nevarnosti, ki nam je že znana, medtem ko gre pri nevrotični tesnobi za nagonsko nevarnost, tisto, ki nam še ni poznana. Če uspemo to spraviti v našo zavest, lahko tako odpravimo razliko med obema oblikama tesnobe in jo dalje obravnavamo kot prvo, torej realno tesnobo. Pomen nevarne situacije je tako odvisen od tega, ko mi primerjamo obseg nevarnosti z našo močjo. Torej priznanje psihične nemoči v primeru nagonske nevarnosti in materialne nemoči v primeru realne nevarnosti. Nevarna situacija nastopi kot nekaj znanega, nepozabljenega, pričakovanega v nemočni situaciji (Freud 2001).

Podobno razumevanje tesnobe je imel tudi nemški filozof Heidegger. Tako kot Freud je tudi sam tesnobi pripisoval osrednji pomen pri razumevanju človeka. Pojem tesnobe namreč razume kot »počutnost«, ki jo posameznik lahko občuti v katerikoli situaciji. Zanj je lahko tesnoba povsod in nikjer, saj nima objekta, dogodki in stvari takrat izgubijo svojo samoumevnost (Hribar 2007).

Na podlagi tega lahko vidimo, da je sam koncept tesnobe zelo širok. Posameznika lahko oblijejo tesnobni občutki kjerkoli, odvisno seveda od situacije, v kateri se znajde.

V primeru nedosegljivosti po telefonu večkrat pride tudi do teh občutkov, ki si jih sam posameznik tudi ne zna razložiti, saj prihajajo iz njegovega nezavednega. Glede tega je nemočen in v tistem trenutku večkrat tudi odreagira na »paničen« način.

4 SKLEP

Skozi celotno diplomsko nalogo sem poskušala raziskati vzroke oziroma potencialne dejavnike za pojav tesnobnih občutkov, ki večkrat nastopijo v času posameznikove nedosegljivosti oziroma neodzivnosti na telefon. Na eni strani sem preučevala narcisa sodobne zahodne družbe, kateremu pametni telefon predstavlja sredstvo za doseganje lastnih narcisističnih potreb; na drugi strani pa vpliv le-tega na njegov čustveni aparat. Slednje sem s pomočjo psihoanalitskega oziroma konceptualnega aparata poskušala povezati med seboj.

Na podlagi vsega napisanega sem ugotovila, da je vzrok tesnobe v posameznikovi (narcisovi) kulturi oziroma prevladujočem družbenem sistemu. Posameznik deluje tako kot mu to narekuje družba, v kateri živi. Vseskozi ponotranja nova načela, prepričanja, sisteme delovanja, norme in vrednote, ki mu jih vedno znova nalaga sodobna zahodna družba. Ena izmed novitet oziroma sprememb, ki jo je posameznik pridobil na področju IKT in mu je v celoti spremenila način njegovega vsakdanjega življenja, je pametni telefon. Njegova funkcija je pri posamezniku ustvarila "navidezno potrebo" ter ga na ta način potisnila v slepo ulico, natančneje do priklica obrambnega sistema (potlačitve), ki se ob preteči nevarnosti vedno znova vzpostavi. Ob nastopu podobne situacije se tudi ponovi, saj deluje po principu nagnjenja k ugodju (nezavedno).

V procesu potlačitve torej ne gre za nekaj, kar bi želelo uničiti določeno predstavo, ki jo zastopa nagon, temveč nekaj, kar jo želi le odvrniti od tega, da bi postala zavestna. Iz tega sledi, da ta proces deluje v stanju "nezavednega". Nagon pa izhaja "iz potrebe po ponovni vzpostavitvi nekega prejšnjega stanja" (Freud 1987, 293).

Načelo ugodja naj bi avtomatsko uravnavalo potek naših duševnih procesov. Posameznik naj bi tako stremel k zmanjšanju oziroma izogibanju napetosti neugodja oziroma proizvajanju ugodja. Prizadevanje duševnega aparata je tako ohranitev čim manjše ali zmerne kvantitete prisotnega vzdraženja (Freud 1987).

Pametni telefon je naprava, ki posamezniku omogoča, da deluje po načelu proizvajanja ugodja. Z njim lahko zadovoljimo narcisistično potrebo stalne dosegljivosti/prisotnosti/informiranosti.

Takšno delovanje lahko povežemo s Freudovim razumevanjem koncepta obsesivno-kompulzivne motnje, kjer ta predstavlja konflikt med egom in superegom. Po Freudu ima takšen posameznik aktivno potlačene vzgibe, ki se kažejo skozi njegovo nekontrolirano obnašanje (tesnoba, jeza, panika, strah). Neka pretekla izkušnja oblikuje njegovo obnašanje v prihodnje, ko se znajde v podobni situaciji (Michaelen-Olivas 2016).

Pri obsesivno-kompulzivnih motnjah gre namreč za nehotene, večkrat mučne, ponavljajoče se misli ali vzgibe, ki jih občutijo posamezniki in ki vodijo do tesnobe ali zaskrbljenosti. Obsesije so torej nagoni oz. neke neželene misli, ki se kažejo v obliki strahu ali tesnobe, v smislu, da se bo "pacientu" ali njegovim bližnjim zgodilo nekaj slabega. Prav zaradi tega pa jih slednji poskušajo ignorirati s pomočjo uporabe t. i. "obveznega delovanja". Tukaj je mišljeno ravnanje po načelu družbenih pravil (Michaelen-Olivas 2016).

Na podlagi tega lahko zaključim, da je postal pametni telefon naprava, ki igra pomembno vlogo ter ima močan vpliv na naš čustveni aparat in naše delovanje v sodobni zahodni družbi – družbi, kjer je zavladała kultura narcisizma, patološki narcis pa je postal ogledalo le-te.

5 LITERATURA

1. Bourne J, Edmund. 2014. *Anksioznost in fobije: Priročnik za samopomoč*. Ljubljana: Modrijan.
2. Castells, Manuel. 2013. An introduction to the information age. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action* 7(2): 6-16.
3. Creeber Glen in Royston Martin. 2009. *Digital Cultures: Understanding New Media*. London: Open University Press.
4. Čelebić, Gorana in Dario Ilija Rendulić. 2012. *ITdesk.info – načrtovanje računalniškega e-izobraževanja s prostim dostopom – Priročnik za digitalne pismenosti: Osnovni pojmi informacijske in komunikacijske tehnologije*. Dostopno prek: http://www.itdesk.info/slo/prirocnik/prirocnik_osnovni_pojmi_informacijske_tehnologije.pdf (5. maj 2017).
5. Ferk, Natalija. 2008. *Anksioznost in tekmovalni rezultati v atletiki*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za šport.
6. Freud, Sigmund. 1987. *Metapsihološki spisi*. Ljubljana: ŠKUC Filozofska fakulteta.
7. --- 1989. *Mali Hans, Volčji človek*. Ljubljana: Filozofska fakulteta: ŠKUC.
8. --- 2001. Inhibicija, simptom in tesnoba. *Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja* 39(1-2): 7–90.
9. Geser, Hans. 2004. *Towards a Sociological Theory of the Mobile Phone*. Dostopno prek: http://socio.ch/mobile/t_geser1.pdf (10. maj 2017).
10. Hribar, Mojca. 2007. Razmejitev anksioznosti (tesnobe) od nekaterih sorodnih fenomenov. *Psihološka obzorja* 16 (3). Dostopno prek: http://psiholoska-obzorja.si/arhiv_clanki/2007_3/hribar.pdf (18. maj 2017).
11. Ilovar, Uroš. 2008. *Sebstvo, družba in telo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Katz E., James in Mark Aakhus. 2004. *Prepetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, PublicPerformance*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Kuhar, Metka. 2007. Vpliv mobilne telefonije na medosebne odnose in sebstvo. *Mobilne refleksije*. Dostopno prek: <http://uploadi.www.ris.org/editor/1224355790kuharmetkaVplivmobilnetelefonijena.PDF> (20. maj 2017).
14. Lasch, Christopher. 2012. *Kultura narcizizma: ameriško življenje v času zmanjšanih pričakovanj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

15. Lasen, Amparo. 2004. *Affective Technologies – Emotions and Mobile Phones*. Dostopno prek: https://www.academia.edu/472410/Affective_Technologies._Emotions_and_Mobile_Phones (12. maj 2017).
16. Lorente, Santiago. 2002. Youth and Mobile Telephones: More than a Fashion. *Revisita de estudios de juventud* 57(2): 9–24.
17. Michaelsen – Olivas, Jennifer. 2016. *Obsessive Compulsive Disorder*. Wordpress: Dostopno prek: <https://jlo62581.wordpress.com/tag/freud-and-ocd/>(3. junij 2017).
18. Miller, Ryan. 2015. *The Mobile Phone and You: Human Interaction and Integration with Mobile Technology*. Magistersko delo. Georgia: Georgia State University.
19. Podobnik, Urša. 2006. *Zasvojenost z mobilnim telefonom*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Praprotnik, Tadej. 1999. Nacionalna identiteta ni zapisana v genih, ampak v diskurzu. *Časopis za kritiko znanosti* 127(197): 151–174.
21. Rachman, Stanley. 2004. *Anxiety: Second Edition*. Hove in New York: Psychology Press: Taylor & Francis Group.
22. Rheingold, Howard. 2004. *Ne-vidne množice: horizontalne združbe, trenutne skupnosti in mobilna plemena*. Ljubljana: Mobitel.
23. Serrano-Puche, Javier. 2015. *Emotions and Digital Technologies: Mapping the Field of Research in Media Studies*. Dostopno prek: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/mediaWorkingPapers/pdf/WP33-FINAL.pdf> (15. maj 2017).
24. Šercar, Tvrtko. 2000. *Gradivo za uvod v kritiko informacijske družbe*. Dostopno prek: http://home.izum.si/cobiss/cobiss_obvestila/2000_1/Html/clanek_01.html (5. maj 2017).
25. Ule Nastran, Mirjana. 2003. Identiteta psihologije, identiteta in psihologija. *Psihološka obzorja* 12 (3). Dostopno prek: http://psiholoska-obzorja.si/arhiv_clanki/2003_3/u1e.pdf (15. maj 2017).
26. Urbančič, Ivan. 1985. Razprava o »patološkem narcisizmu« in psihoanalizi. *Družboslovne razprave* 2 (3). Dostopno prek: <http://druzboslovne-razprave.org/clanek/pdf/1986/3/9/> (1. junij 2017).
27. Verhaege, Paul. 2002. *Ljubezen v času osamljenosti: trije eseji o gonu in želji*. Ljubljana: Orbis.
28. Vincent, Jane. 2006. Emotional attachment and mobile phones. *Knowledge, Technology & Policy* 1 (19). Dostopno prek: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/>

pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=5d0938b1-d018-4a22-b37b-b255d3b09b9d%40sessionmgr4008&hid=4102 (12. maj 2017).

29. Vobič Arlič, Nina. 2007. *Slovenska nacionalna identiteta in islam*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Žižek, Slavoj. 1985. »Patološki narcis« kot družbeno-nujna forma subjektivnosti. *Družboslovne razprave* 2 (2). Dostopno prek: <http://druzboslovne-razprave.org/clanek/pdf/1985/2/3/> (1. junij 2017).